

MARCEL BEYER

Hogyan nevettek és ríkat meg bennünket egyazon Leica

Fényképezni annyi, mintha meghalni tanulánk, mormogom félhangosan magam elé, miközben egy délután a LIFE magazin egyik régi kiadásában lapozok, és az olvasóink írják rovatban három kis fényképen akad meg a szemem. Az elsőn a berlini Állatkertben egy csimpánz egy Leicát tart a hasa előtt, és úgy látszik, hogy kíváncsian, de kissé tanácstalanul vizsgálgatja. A másik kettő – a beküldő rövid kísérő levele szerint – pillanatfelvétel, amit a csimpánz maga készített ugyanazzal a Leicával. *De egy állat, még ha emberszabású majom is*, mondom ugyanabban a pillanatban, *nem tanulhat meghalni*, még akkor sem, ha fényképezőgéphez jut, és ketrecéből a rács túloldalán tolongó látogatókról fényképet tud készíteni. Az emberek – lenge nyári ruhában a nők, kalapos férfiak, a vasárnapi kirándulásra kicsinosított gyerekek – nevetnek, kinek nem görbüle minimum mosolyra a szája, ha a majomházhoz érve, még mielőtt saját fényképezőgépét beállítaná, egy csimpánz kamerájával találja magát szemben. A csödület mögött bokrok és öreg fák, napfény derengi át a sűrű lombokat, senki sem visel kabátot, Berlin nyári derűben fürdik.

Régen továbblapoztam már, cikkeket futok át, hirdetések nézegetek, szórakozottan pergetem a lapokat, de a majomfelvételek nem mennek ki a fejemből. Az egyik kapásból készült. Az alakok bemozdultak. A bal szélén egy sötét, emberalakú árnyék látható, annyira közel van a ketrechez, hogy az első pillanatban észre se vettem. Tüzetesebben megvizsgálva valóban felfedezhető egy ember a képen, amint éppen felemeli fényképezőgépét, és a keresőt a csimpánzra irányítva, valószínűsíthetően, vele azonos pillanatban exponál. *Meghalni tanul, ami annyit tesz, egy fényképezni készülő emberszabású majomról felvételt készít egy Leicával*, közben, minél tovább nézem a képet, annál erősebben támad föl bennem a gyanú, a fényképész szeme nem a kereső ablaka mögött rejtőzik, hanem a Leica fölött rám hunyorít.

Ez az alak nem egy véletlenül a csimpánzketrec előtt ólálkodó állatkerti látogató, értem meg, hanem maga a képek beküldője. Kísérő levelében ugyan azt

állítja, hogy a majomőr ötlete volt a Leicát a csimpánz kezébe adni, de valószínűleg hazudik, lehet, csupán azért, hogy ne tűnjön szerénytelennek, hiszen az egyik fényképen rajta van.

Hilmar Pabel, így írja alá az olvasói levelet, a név számomra nem jelent semmit, és mégis, ez az ismeretlen férfi a LIFE-magazin 1938. szeptember 5-i számából rám hunyorított. Rám hunyorított, aztán eltűnt a tömegben, akárcsak a többi látogató, akiket egy majom fényképezett le. Egyesek a pingvinek irányába, mások a vendéglő felé indulnak, távolról látom őket, fagyaltot nyalnak, cigarettáznak, beszélgetnek, míg a városra terülő este haza nem tereli az utolsó látogatót is.

Látogatás a berlini Állatkertben 1938. szeptember 5-én, mormogom félhangosan magam elé, és megint nem csodáltam meg a zsiráfokat, megint elmulasztottam a vadállatok etetését, és a délután megint túl rövid volt ahhoz, hogy az ismerősöket, akik elhaladtukban rám köszöntek, meghívhattam volna egy pofa sörre. *1938. szeptember 5-e*, ez visszhangzik az emlékezetemben. A következő hétvégén a csimpánzketrec előtt meglátom az első kabátot, szeptember végén a nyitott ernyőket, októberben a sapkákat és a sálakat, a háttérben színes lombok, néhány hét, és már kopaszak a fák.

November eleje van, *nem fényképez már a majom*, mondom. Titine, ez a berliniek által annyira kedvelt nőstény csimpánz aligha emlékszik rá, hogy valaha egy Leicával a ketrec túloldalán nevetgélő sokadalomról felvételeket készített. Modelljei két hónappal később, 1938. november 9-én, vélhetően erről se tud Titine semmit, két csoportra oszlottak: egyesek továbbra is, mintha semmi se történt volna, hétvégéről hétvégére kilátogattak az állatkertbe, hogy megcsodálják a három nőstény majmot, Titine-t, Suse-t és Lore-t, a többiek számára minden állatkertlátogatás ettől kezdve tilos lett.

Fényképezni annyi mintha ölni segítenél, mormogom félhangosan magam elé, amikor egy másik délután a BERLINER ILLUSTRIRTE ZEITUNG egyik régi kiadására esik a tekintetem, a címlapot elfoglaló felvétel szemlélésébe merülök. Elnyűtt, foltozott hosszú kabátot viselő férfit ábrázol, aki – görnyedt járása után ítélve – nehéz zsákot hord hátán. Két, simára borotvált, tiszta egyenruhás, fényes csizmájú német kíséri, a mellékelt szövegmagyarázat szerint két rendőr, akik egy zsidó kurmplicsempész vezetnek el.

Ezen a riportfelvételen mégis minden hamis: A rendőrök csizmái túl élénken csillognak, a fogoly csizmái túl megviseltek, ócskák. A rendőröknél nincs fegyver, a foglyon pedig nem látszik, hogy megalázták és megverték volna, vagy hogy féltene az életét. Ezenkívül az egyenruhások, valamint a letartóztatott feketéző túl érdektelenül néznek el a kamera lencséje mellett. Mintha mindhárman tudnák, hogy csupán alakok, szereplők a lublini gettóban a fotóriporter számára megrendezett razziában. Szemük se rebben.

De a fényképész, még ha egy propagandagépezet tagja is, csak azt rögzítheti, ami lejátszódik a szeme előtt, mondom szinte egyetlen lélegzetvétellel, és nem tud, legalábbis addig, amíg a Leica keresőjén át nézi a világot, részt venni az öldöklésben. Ha csak fel nem hatalmazta valaki, hogy a kioldógomb megnyomásával befolyásolja az esemény kimenetelét. Az a három személy a képen jobbról balra halad – talán nem véletlenül, az egyszerű fényképészigazság szerint, a balról jobbra irányuló mozgás a jövő, az élet igenlését jelenti, a jobbról balra irányuló mozgás ellenben elfordulás, a múltba, a pusztulásba, a halálba visszavezető út.

Rég elfelejtettem már ezt a képet is. Most éppen a BERLINER ILLUSTRIRTE ZEITUNG címlapjait

futom át. Az 1940. december 5-i borítófelvétel nem megy ki a fejemből. A művészet minden szabályának betartásával elrendezett kép alatt, amelyiknek pillanatfelvételenként kellene hatnia, egy név áll, amivel már találkoztam egyszer régi képes folyóiratokban, noha kevésbé egy személyt hozok vele összefüggésbe, mint inkább egy emberalakú árnyékot. A fényképész neve Hilmar Pabel.

*Ha Hilmar Pabel által fényképezeti le magát az ember, az annyi, mintha meghalni tanulna, tanára pedig az a férfi, aki 1938-ban kamerájával a csimpánzketrec rácsához nyomakodott, és fényképezni annyi, mint a halálraítélteket megmosolyogtatni. Fénykép rögzíti, ahogyan az alighanem első fényképező majom egy Leicával felvételeket készít a berlini Állatkert látogatóiról. Egy Leicával, amelyik rövidesen a lublini gettóban egy megrendezett razziát örökít meg, gondolom, és egy szót se szólok. És miközben még egyszer szemügyre veszem a Titine nevű csimpánzhölgyet, amint sötét majomkeze a fényképezőgépet tartja, megértem, miért tudom magamnak egyrészt könnyen, másrészt sehogyssem megmagyarázni, hogy *hogyan nevette, meg ríkat meg bennünket egyazon Leica.**

Az idő mérhetetlen (famozaik, óramutatók, esztergályozott korongtál, sprága)

Marcel Beyer (1965, Tailfingen, Baden-Württemberg) 1987–1991 között germanisztikai, anglistikai és irodalomtudományi tanulmányokat végzett Siegenben, magiszteri munkáját Friederike Mayröckernek szentelte. 1989-től fogva Karl Rihával együtt kiadta a *Vergessene Autoren der Moderne*-sorozatot. 1990–1993 között a *Konzepte* című irodalmi folyóirat lektora volt; 1996-ban és 1998-ban az University College London, ill. az University of Warwick in coventry *Writer in residence*-je volt. A németországi PEN-Központ tagja. Kiadó és fordító. Versei, esszéi és regényei tárgya visszatérően a német történelem, különösképpen a Harmadik Birodalom. Utolsó kötete: *Putins Briefkasten (Putin levélszekrénye)*, elbeszélések, Suhrkamp Kiadó, 2012. Az itt olvasható esszé a hollandiai kultúrintézetek közös projektje alapján készült: 12 európai szerzőt kértek fel, hogy Montaigne *Miért nevetünk is, meg sírunk is egyazon dolog felett* esszé-címéhez esszét írjanak.